

Ks. dr hab. Waldemar Janiga

Przemyśl, 11.09.2023 r.

Plac Katedralny 4a

37-700 Przemyśl

R E C E N Z J A

rozprawy doktorskiej ks. mgr. lic. Krzysztofa Szyndlera

pt. „Znajomość i akceptacja wartości religijno-moralnych. Studium katechetyczno-socjologiczne w świetle badań maturzystów archidiecezji przemyskiej”,

napisanej w Instytucie Nauk Teologicznych Wydziału Teologii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II w Lublinie, na seminarium naukowym z katechetyki psychologiczno-pedagogicznej, pod kierunkiem

ks. prof. dra hab. Pawła Mąkosy, Lublin 2023, ss. 460.

Przeżywając codzienność, zanurzamy się w świat wartości. Są bowiem sprawy ważne, mniej ważne i najważniejsze. Dla chrześcijanina wartością najważniejszą powinien być Pan Bóg, a wartością podstawową również drugi człowiek jako osoba i najdoskonalsze stworzenie Boże. W związku z tym, podejmując decyzję, chrześcijanin powinien zawsze postępować zgodnie z przykazaniami Dekalogu, nauczaniem Jezusa i Jego Kościoła. Według orędzia zbawczego powinien także formować swoje sumienie, które pomaga w kształtowaniu prawidłowej hierarchii wartości.

Tymczasem kultura współczesnej Europy jest przesycona wrogą Ewangelii i Kościołowi mentalnością, pozbawioną jednoznacznej orientacji światopoglądowej oraz stałych wartości, którymi ludzie mogliby kierować się w życiu. To tworzenie się nowej mentalności „można krótko wyrazić w takim zdaniu: myślmy tak, żyjmy tak, jakby Bóg nie istniał. Oczywiście, skoro Chrystus został wzięty w nawias, a może nawet postawiony poza nawiasem, to przestał też istnieć Bóg. Bóg jako Stwórca może być daleki: Stwórca, ale bez prawa do interwencji w życie człowieka, w dzieje człowieka. Żyjmy tak, jakby Bóg nie istniał. To jest też część ducha europejskiego.

Część europejskiej nowożytnej tradycji” (Jan Paweł II, *Przykazanie miłości ogarnia wszystkie przykazania Dekalogu i doprowadza je do pełni. Homilia podczas Mszy świętej odprawionej w Parku Agrykola, w Warszawie, 9 czerwca 1991 r.*). Oznacza to w rzeczywistości próbę wyzucia osoby ludzkiej z tego, co stanowi istotę chrześcijaństwa, przy zachowaniu pozorów chrześcijańskiej tożsamości. Wypowiedziane przez św. Jana Pawła II słowa w 1991 r. nie tylko zachowują aktualność, ale jeszcze bardziej niż wówczas oddają kondycję religijno-moralną współczesnego człowieka.

W takich warunkach coraz trudniej odkryć instytucje i osoby, które wyznaczają ludziom i społeczeństwom sens i ostateczny cel istnienia oraz odpowiadają na najistotniejsze problemy aksjologiczne człowieka. Sekularyzacja stała się faktem coraz bardziej bolesnym i widocznym, ogarniającym wszystkie obszary życia, w Kościele i poza Kościołem.

Powyższa sytuacja stwarza trudny kontekst dla religijności polskiej, bowiem w warunkach tak szybkich zmian społecznych następują znaczące przekształcenia w sferze świadomości i zachowań religijno-moralnych, a także w kwestii ustosunkowania się ludzi wierzących do religii i Kościoła. Można zaobserwować, że powszechnej deklaracji wiary i praktyk religijnych towarzyszy niekonsekwencja w życiu codziennym. Pojawiają się postawy selektywne tak wobec wiary, jak też i wobec Dekalogu. Wielu katolików żyje według norm i reguł, które nie mają legitymizacji w Kościele, a zatrzymuje z chrześcijaństwa i katolicyzmu jedynie zewnętrzną obrzędowość, do której od dzieciństwa są przywiązani. Brak jest więc zgodności pomiędzy osobiście uznawanym systemem wartości a tym wynikającym z wiary propagowanej przez religię. Zauważa się również nasilające się zjawisko odchodzenia wiernych od Kościoła katolickiego czy też rezygnacji z uczestnictwa w lekcjach religii.

W takim kontekście powstaje pytanie o system wartości współczesnych Polaków, a szczególnie młodzieży. Pytanie o wartości religijne i moralne w sensie ścisłym, jak również o wartości życiowe - rozumiane jako to wszystko, co młodzi ludzie cenią i do czego dążą - jest niezwykle ważne, bowiem od nich, leżących

u podstaw ocen, aspiracji i dążeń młodzieży zależy w dużej mierze tożsamość Kościoła i przyszłość polskiego społeczeństwa.

Wyrażam uznanie ks. prof. dr. hab. Pawłowi Mąkosie za ukierunkowanie badań, które potwierdzają troskę środowiska naukowego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II o formację chrześcijańską młodzieży i refleksję intelektualno-pastoralną dotyczącą działań ewangelizacyjnych Kościoła. Słowa uznania należą się także Doktorantowi, który podjął się opracowania niezwykle ważnego tematu i uczynił to w sposób twórczy, rzetelny i wieloaspektowy. Wartość podjętej przez ks. mgr. lic. Krzysztofa Szyndlera problematyki jest tym większa, że w Polsce doświadczamy głębokiego kryzysu religijności młodzieży.

1. Problem, problematyka i struktura pracy

Recenzowana rozprawa autorstwa ks. mgr. lic. Krzysztofa Szyndlera składa się ze wstępu, poprzedzonego spisem treści i wykazem skrótów oraz pięciu następujących rozdziałów:

1. Wartości religijno-moralne w założeniach programowych nauczania religii w liceum,
2. Metodologia badań i charakterystyka środowiska badawczego,
3. Znajomość wartości religijno-moralnych w świetle badań empirycznych,
4. Akceptacja wartości religijno-moralnych w świetle badań empirycznych,
5. Wnioski i postulaty katechetyczne.

Główny problem dysertacji został przedstawiony przez Doktoranta w formie następującego pytania: „jakie wartości religijno-moralne zna i akceptuje młodzież maturalna w archidiecezji przemyskiej?” Z tak ujętego problemu wynika problematyka pracy, która została uszczegółowiona pytaniami pomocniczymi:

- „1. Jaki jest poziom wiedzy respondentów na temat wartości religijno-moralnych?
2. Czy czynniki socjodemograficzne różnicują poziom akceptacji badanych wartości?”.

Ks. mgr lic. Krzysztof Szyndler w pierwszym rozdziale przedstawił zagadnienie wartości religijno-moralnych w założeniach programowych nauczania religii w liceum. W tym rozdziale ukazał złożoność omawianego zagadnienia, wyszczególniając w nim postawy wobec prawdy wiary katolickiej, a także postawy wobec Boga w Trójcy Świętej Jedynej, Jezusa Chrystusa, Ducha Świętego, Kościoła i Maryi. Omówił znaczenie katolickiej liturgii i modlitwy poprzez analizę treści programowych pod względem sensu i znaczenia liturgii, sakramentów oraz istoty i rodzajów modlitwy, a także przedstawił katolickie zasady moralne w treściach programowych, które obejmują koncepcję sumienia i grzechu, genezę i przesłanie Dekalogu, cnoty boskie i kardynalne oraz przykazania kościelne.

W drugim rozdziale ks. Doktorant przedstawił metodologię badań i charakterystykę środowiska badawczego. Ukazał tu znaczenie badań empirycznych w teologii pastoralnej i katechetyce. Ponadto przedstawił narzędzie badawcze, jakim był kwestionariusz ankiety, a także sprecyzował dobór próby badawczej. W rozdziale tym dokonał charakterystyki środowiska badawczego, uwypuklił znaczenie historycznych dziejów archidiecezji przemyskiej, a także opisał jej położenie oraz strukturę.

W końcowej części rozdziału omówił i zaprezentował aktualne dane dotyczące życia religijnego oraz edukacji religijnej w archidiecezji przemyskiej.

W rozdziale trzecim Autor rozprawy przedstawił znajomość wartości religijno-moralnych w świetle badań empirycznych. Uwzględnił tu znajomość prawd wiary, znajomość sakramentów i formuł modlitewnych, a także znajomość zasad moralnych.

W rozdziale czwartym ks. Doktorant zaprezentował poziom akceptacji wartości religijno-moralnych w świetle badań empirycznych, wyszczególniając akceptację prawd wiary i związek z Kościołem, udział w życiu sakramentalnym i życiu modlitwy oraz akceptację zasad moralnych.

W rozdziale piątym ks. K. Szyndler przedstawił kluczowe wnioski i postulaty katechetyczne. Na początku poruszył znaczenie nauczania religii w szkole dla wiedzy i wiary religijnej, następnie omówił postulaty odnośnie do przekazu wiedzy religijnej, wyszczególniając znaczenie doboru treści katechetycznych oraz potrzebę preewangelizacji, a także znaczenie wyboru metod katechetycznych. W końcowej

części rozdziału skupił się na omówieniu postulatów odnoszących się do akceptacji wartości religijno-moralnych i zwrócił szczególną uwagę na potrzebę ewangelizacji – głoszenia kerygmatu, jak również potrzebę korelacji środowisk wychowania religijnego.

Zawartość pracy uzupełnia zakończenie. W aneksach zamieszczono kwestionariusz ankiety i opisano profil statystycznego maturzysty archidiecezji przemyskiej. Dysertację wieńczą wykazy tabel, wykresów i rysunków.

2. Ocena merytoryczna pracy

Recenzowaną rozprawę doktorską cechuje wysoki poziom poprawności merytorycznej oraz rzetelność rozwiązania postawionego problemu badawczego, co wyraża się we wnikliwie, gruntownie, samodzielnie i trafnie prowadzonych analizach każdego szczegółowego zagadnienia. Lektura dysertacji wskazuje na dobrą znajomość przez doktoranta metodologii nauk teologii pastoralnej i katechetyki. Można wysnuć ten wniosek także na podstawie prezentacji paradygmatu trzech etapów analizy teologicznopastoralnej. O ile sama metoda jest logiczna i spójna, jak również ze względu na te cechy szeroko wykorzystywana w badaniach na gruncie teologii praktycznej, skupienie uwagi na elemencie socjologicznym zasługuje na uznanie. Paradygmat przeniesiony na grunt polski i uszczegółowiony przez W. Piwowarskiego

i R. Kamińskiego zawiera trzy zasadnicze etapy badawcze: kryteriologiczny, zwany normatywnym, kariologiczny, określanym mianem socjologicznego oraz prakseologiczny, a więc odnoszących się do wskazań praktycznych. Na uwagę zasługuje świadomość doktoranta, który nie zastosował klasycznego paradygmatu, ale się nim inspirował.

Z uznaniem pragnę zwrócić uwagę na interdyscyplinarny charakter dysertacji, w której ks. mgr lic. Krzysztof Szyndler uwzględnia aspekty biblijne, historyczne, socjologiczne, antropologiczno-kulturowe, psychologiczne i pedagogiczne dotyczące wartości religijno-moralnych. Umiejętnie łączy je z zagadnieniami z zakresu katechetyki i teologii pastoralnej.

Wymagało to odwołania się do licznych źródeł oraz przede wszystkim do socjologii jako nauki pomocniczej. Głównymi źródłami pracy były wyniki badań ankietowych przeprowadzonych wśród maturzystów archidiecezji przemyskiej, dokumenty Soboru Watykańskiego II, nauczanie papieży, dokumenty Stolicy Apostolskiej, księgi liturgiczne, dokumenty Kościoła w Polsce i podręczniki do katechezy w klasach I-III szkół ponadgimnazjalnych z serii „Z Bogiem na ludzkich drogach” pod redakcją ks. prof. dr. hab. Mariana Zająca.

Ks. Doktorant dokonał dokładnego opisu narzędzi badawczych oraz metody i techniki przeprowadzenia pomiarów empirycznych. Sama próba badawcza jest imponująca i wyniosła 1021 wypełnionych kwestionariuszy. Łącznie zadano 47 pytań podstawowych oraz 6 pytań składających się na metryczkę. Ankieta liczyła 7 stron formatu A4 w formie papierowej i przeprowadzona była w sposób tradycyjny. Uczniowie wypełniali kwestionariusze na lekcjach religii. Widać, że Autorowi zależało na dużej próbie badawczej oraz rzetelności przeprowadzonych badań. Doktorant poprawnie wdrożył założenia metodologiczne, ale także dokładnie wskazał na elementy analiz socjologicznych, prezentując grupy zmiennych zależnych i niezależnych, ułatwiające czytelnikowi założenia interpretacyjne danych dotyczących znajomości i akceptacji wartości religijno-moralnych..

Warto również zauważyć przesłanki, które ks. Szyndler wziął pod uwagę, dokonując wyboru młodzieży najstarszych klas liceum – klas maturalnych. Otóż są to osoby, które znajdują się w fazie zaawansowanej młodości, coraz bardziej precyzyjnie rozpoznają swoje perspektywy życiowe i starają się ustalić swoją hierarchię wartości. A zatem można stwierdzić, iż udzielane przez nich odpowiedzi charakteryzują się największym stopniem samodzielności. I po drugie - młodzież maturalna stanowi grupę uczniów, którą objął cały trzyletni cykl katechezy szkolnej w liceum i przebiegał według założeń określonych w treściach programowych.

Metodologia badawcza nie budzi więc zastrzeżeń oraz wydaje się być przemyślaną, dopracowaną i spójną. Bez wątplenia stanowi ona dużą wartość niniejszej dysertacji, mogąc stać się punktem odniesienia do innych podobnych badań teologiczno-pastoralnych i katechetycznych.

Rozprawa doktorska ks. mgr. lic. Krzysztofa Szyndlera stanowi oryginalne studium katechetyczno-socjologiczne i wnosi niezaprzeczalny wkład w rozwój badań teologicznych w Polsce. Wszystkie merytoryczne części dysertacji są przemyślane, starannie opracowane i solidnie udokumentowane. Autor prezentuje bardzo dobry poziom znajomości analizowanej problematyki. Poza walorem poznawczym, prowadzone przez Doktoranta badania i analizy zasługują na miano niezwykle przydatnych w wychowaniu rodzinnym, duszpasterstwie, katechezie parafialnej i szkolnej, w ogóle w procesie ewangelizacyjnym.

Dlatego z uznaniem podkreślam, że na szczególną uwagę w ocenie merytorycznej zasługują sformułowane wnioski i postulaty, które wieńczą trud naukowych analiz. Są realistyczne i praktyczne, warto podjąć się próby ich realizacji. Jak już zaznaczono, mogą być bardzo pomocne dla rodziców, wychowawców, katechetów i duszpasterzy.

Podsumowując ocenę merytoryczną, stwierdzam, że ten aspekt recenzowanej rozprawy rodzi uznanie dla rzetelnie i samodzielnie prowadzonych badań oraz solidnie udokumentowanych analiz. Określenie problemu i problematyki jest precyzyjne i właściwe. Kompetentnie przeprowadzone badania i analizy, wraz z prawidłowo sformułowanymi wnioskami i postulatami, oparte o wiarygodne źródła oraz literaturę przedmiotu i pomocniczą, prowadzą do przekonującego rozwiązania problemu badawczego recenzowanej dysertacji.

3. Ocena formalna pracy

Rozprawa doktorska ks. mgr. lic. Krzysztofa Szyndlera pt. „Znajomość i akceptacja wartości religijno-moralnych. Studium katechetyczno-socjologiczne w świetle badań maturzystów Archidiecezji Przemyskiej” spełnia podstawowe kryteria formalne, ponieważ posiada jasny i jednoznaczny tytuł, który dookreśla obszar badawczy.

Zarówno problem, jak i problematyka pracy określająca jej strukturę, zostały skonstruowane poprawnie i trafnie. Wypracowana struktura odznacza się przejrzystym

i wyczerpującym układem rozdziałów i paragrafów. Aby wyjaśnić przedstawiony problem badawczy i odpowiedzieć na pytania badawcze, przeprowadzono badania empiryczne.

Ogólna metoda badawcza zastosowana w niniejszej pracy była inspirowana paradygmatem trzech etapów analizy teologiczno-pastoralnej: kryteriologicznego, kariologicznego oraz prakseologicznego. Poszczególne etapy analizy zawarte są w odrębnych częściach monografii. Ze względu na charakter pracy Autor określił ją jako teoretyczno-empiryczną.

Na podkreślenie zasługuje nie tylko podjęty problem, ale także sposób jego rozwiązania. W tym zakresie recenzowana dysertacja stanowi znaczące osiągnięcie badawcze. Przeprowadzone analizy w pracy są wielowątkowe, zwarte, logiczne i dobrze oddają treści dotyczące znajomości i akceptacji wartości religijno-moralnych przez maturzystów archidiecezji przemyskiej. Świadczą o bardzo dobrym opanowaniu warsztatu badawczego.

Przypisy w recenzowanej rozprawie wykonane w systemie przecinkowym są poprawne i konsekwentnie stosowane. Terminologia, którą ks. Doktorant posługuje się w pracy, jest zgodna z obowiązującą w literaturze przedmiotu. Praca doktorska charakteryzuje się komunikatywnym i precyzyjnym językiem naukowym, poprawnym pod względem stylistycznym.

W ocenie wymiaru formalnego należy docenić także przejrzyste i estetyczne wykresy oraz tabele prezentujące wyniki badań. Bez wątplenia ułatwiają one percepcję treści i uzyskanych wyników.

Reasumując, nie tylko wymiar merytoryczny, ale również formalny zasługuje na najwyższą ocenę. Przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska ks. mgr. lic. Krzysztofa Szyndlera prezentuje bardzo dobry poziom naukowy. Jestem przekonany, że zarówno wysiłek Autora, jak i uzyskane przez niego rezultaty, zasługują na uznanie środowiska naukowego. Z powyższych względów warto rozważyć publikację tej rozprawy.

4. Kwestie do wyjaśnienia i dyskusji

- A. Które z postulatów ks. Doktorant uważa za priorytetowe?
- B. W jakim stopniu Autor dysertacji zauważa zależność pomiędzy wiedzą a wiarą młodzieży? Czy można zatem postawić hipotezę, że im większa wiedza tym głębsza wiara?
- C. Dlaczego warto rozwijać nauczanie religii w szkole?

5. Wniosek końcowy

Recenzowana rozprawa doktorska stanowi naukowe opracowanie ważnego obszaru dla katechetyki i teologii pastoralnej. Autor rozprawy wykazał się bardzo dobrą znajomością warsztatu naukowego i kompetencjami językowymi. Ze względu na jej walory merytoryczne i formalne stwierdzam, że spełnia wszystkie wymagania stawiane pracom doktorskim przez przepisy prawa państwowego i kościelnego. Z powyższych względów zwracam się do Rady Instytutu Nauk Teologicznych KUL o dopuszczenie pracy doktorskiej ks. mgra lic. Krzysztofa Szyndlera do dalszych etapów przewodu doktorskiego. Składam także formalny wniosek o wyróżnienie tej rozprawy.

Przemyśl, dnia 11.09.2023 roku.

ks. Waldemar Janiga

ks. dr hab. Waldemar Janiga